

Kahore i ata marama te kupu o te Panuitanga, tera ano tona whakahe i a ia ano; e ki ana tetahi kupu ko nga whenua katoa i roto i etahi rohe kua tangohia katoatia, a ko tetahi kupu e ki ana, ko tetahi wahi e kore e tangohia.

Otira kahore tetahi whakamaoritanga i pono atu i tenei, e kore e tika kia riro mai te mea i te mea e whakaaetia ana, a ki te whakarere i runga i te mea e whakakahoretia ana. Kahore te tangata Maori e ahei te whakakore i te Panuitanga i runga i te rau o te patu, a e whakatika ranei mo nga mea e homai ana. E kore te Karauna e ahei, e whakamana i runga i te ki kua riro i te rau o te patu a ki te whakakore, notemea e tiaki ana i te wahi o te tangata iti rawa e whakahoa mai ana. Me whakamaori ano te Panuitanga, i runga i ona korero ake. A kahore tenei i whakakorea, notemea tena tetahi kupu kahore i marama te whakamaori o nga kupu mo te riro i te rau o te patu, a te ata whakamaori ranei i nga kupu mo te tiaki. I te Ture Whakanohonoho Tangata o Niu Tireni, e whakamanaia ana a Te Kawana ki te whakarite Takiwa, a ki te “pupuri ki te tango ranei,” i te whenua, i tetahi wahi ranei i taua takiwa: a i ki ano, i te wa e ki ai a ia kua tangohia te whenua, “ko taua whenua e matea ana mo te tikanga o te Ture, a ka whakamana ki nga tikanga o taua Ture;” hei kona tonu ka tau tonu hei “whenua ma te Karauna, a ko nga mana katoa o runga ahakoa na wai ranei na wai ranei, kua kore.” A, i runga i tenei, ma nga kupu riro i te rau o te patu e whakakore te mana Maori o te whenua katoa, a whakataua atu ki a Te Kuini. A pehea ranei te mana o nga kupu riro i te rau o te patu, penei ano hoki te mana o nga kupu o te pono o te mahi a te Karauna. Ki te mea e mana ana te Panuitanga ki te tango i te whenua, e mana ana anohoki i runga i tona kupu kei kore e tango, e pupuru i te whenua o te tangata maori whakahoa mai; ara, i te whakarite i te kupu kua puta i runga i te aro o nga mea. Ko te mahi taimaha tenei me pehea te whakarite. I kite a Te Penetana i runga i tona kupu whakatau i te Kooti, i Hune, 1866, i tenei. I ki a ia “I runga i te kupu whenua a te tangata whakahoa mai,” e kore e ahei te ki he whenua na tetahi tangata kotahi e whakahoa ana, he whakahe tenei i te tikanga mana maori; era e tika te ki te whenua a te tangata kotahi ena mate nga tangata katoa, a kotahi tonu i toe; kahore he whakaoraora i tenei mea taimaha ara, te rapu mo nga wahi i riro i te rau o te patu, a nga wahi kahore i tangohia. Me whakarere ranei te Panuitanga notemea he he, me rapu ranei he whakamaoritanga e rite ana ki ona tikanga me te Ture anohoki. Ko te hapu i runga i tona tu hapu he hoariri; ko te mana o te hapu kua riro i te rau o te patu. Ko etahi wehenga o te hapu i whakahoa mai; a me waiho ratou kia ata noho marire i runga i to ratou wahi o te whenua o te hapu. Ko te whakamaoritanga o tona panuitanga i panuitia e Kawana Ta Hori Kerei, inahoki i muri tonu iho o te rironga o te whenua o te hoariri ka whakahokia ki a Ngarongomate, ki a Matakatea, me Hone Pihama me nga wehewehenga whakahoa mai o Taranaki me Ngatiruanui o ratou. Na, e kore tetahi whakamaoritanga ke e tika ana ki te whakaaro o te tangata whakaaro, e rere ke. Era e kore e tika, ki te mea ka tangohia te whenua o te tangata whakahoa mai, engari ma te ora o te kainga katahi ano ka tango. He tikanga ngoikore te tikanga whakahoki i nga whenua o nga tangata whakahoa mai hei whakarite i to ratou whakahoa mai, a me kore te riro o te rau o te patu ki nga tangata hoariri mai, a i whakakore i o tatou kainga hei whakakore i to ratou hara.

A, e kore anohoki e ahei te whakakore te mana o te riro i te rau o te patu, notemea kahore i tangohia katoatia e tatou te whenua kua riro i te rau o te patu, ko te mea tika kia tangohia. I puta tetahi kupu marama a Te Hiana i te tau kua hori nei: I ki a ia, “E kore rawa e whakaaetia e ahau ki te mea ka kore e nohoia te whenua kua pena te riro mai i nga maori, era nga maori e ahei te tango atu. Tera nga tangata e ki ana he he ano te riro i te rau o te patu, notemea kahore i nohoia e tatou te whenua. Kahore rawa i tika. E mana ana te Panuitanga ki te tango i te whenua.”

I mohio ano maua i te timatanga ra ano era e whawhaitia mai te tika o te riro i te rau o te patu e nga hoa a Te Whiti, a ata whakaaro tonu maua i te timatanga o ta maua mahi i te ara hei mahinga ma maua. Ehara i te mea ko te whakahe mai a nga Maori hei mahi ma maua. Kua kaha te whakaatu ki nga tangata Maori kahore i tika te riro i te rau o te patu, a era e whakakorea e te Kooti. E puta mai ana te moni i runga i te puru atu i tenei mea tekateka noa iho ki roto ki o ratou ngakau: e puta mai ana te moni i runga i te mahi whakawa e puta mai hoki te moni i runga i te mahi hokohoko, rihi, i nga whenua i taua wa. A tera ano nga tangata e kororero tonu ana i te Takutai mo etahi tau; tangata kino, a ko ta ratou mahi ko te whakakino mai i nga whakaaro o nga tangata Maori ki te Kawanatanga, a ka whakakore i nga tikanga e puta ai te rongomau. I hohoro tonu ta maua kite, maumau noa ta maua whakawa ki te mea ka tukua e maua nga korero ki nga mea ke. Kahore maua i whakaae kia tu he roia, ko to ratou hiahia ko te whakakore i te tikanga riro i te rau o te patu, a i ki tonu atu maua ki nga tangata Maori, kahore maua i haere ki kona mo taua tu mahi, engari ki te whakarongo ki nga mea e kiia nei e ratou kua he ratou, kia ahei ai Te Kawana te “whakatika” (na Te Hiana enei kupu), i te tikanga mahi a te Koroni i runga i te hoatu ki a ratou nga mea i kiia kia hoatu e ia Kawanatanga.” Kua whakaaro maua ko te mea tino nui, kia kite ratou ko te mahi i nga tikanga o te taha ki te Maori, kia kotahi tonu, ahakoa no tehea taha ranei nga Minita o te Kawanatanga: a hono tonu maua te whakaatu i tenei hei whakaoraora i a ratou, i a maua hoki. Ko te tino kupu inaianei tenei, ki te mea ka whakaritea nga kupu mo te hoatu kia ratou, era e tau te tika kia ratou. Ka ki tonu atu maua ki a koe, e Te Kawana, era e tika.

(2.) *Ko nga mea e puta mai i runga i te whakarite i nga kupu hoatu*

Ki te mea ko nga kupu o te korero tuarua, he mahi aha noa iho, a he mahi whakamataku, a kahore e tau te pai o aua tu mahi kia tatou i runga i to tatou mahi whakanoho tangata ki te whenua, i runga i nga kupu e whakaputaia nei era e puta te pouri, notemea kahore tetahi tangata i mohio ki nga mea e puta mai i runga i te whakaritenga a nga kupu hoatu ahanoa, ahanoa, ki nga tangata Maori.

E rua nga korero ka tukua atu ki a koe, e Te Kawana. Ko tetahi, he whakaatu i te nui o te whenua kua kiia i runga i etahi ara kia hoatu; ko tetahi, he whakaatu i te utu o nianei mo te whenua i kiia nei kia hoatu.

Kei nga tepara e apiti nei te whakaaturanga a ia Kawanatanga, mo nga Rahui i whakataua, i whakaaetia ranei kia hoatu. Kia huia enei korero o runga ake nei, te kiia ko nga whenua katoa i rahuitia i whakataua, i kiia ranei kia hoatu “he Rahui,” tenei nga whika kei muri:—